

बाल संरक्षण कार्य योजना :

गुजरा नगरपालिका, रौतहट

बाल संरक्षण कार्य योजना : गुजरा नगरपालिका, रौतहट

बिषय सूची	
1. पृष्ठभूमि.....	3
अध्ययनको उद्देश्य.....	4
2. २. अध्ययन विधि	5
2.1 Study Area अध्ययन क्षेत्र.....	5
2.2 तथ्यांक संकलनको क्रममा अपनाईएका विधि हरु	6
2.3 अध्ययनका प्रमुख चरणहरु	6
3. बाल संरक्षण कार्ययोजना	9
4. निष्कर्ष:.....	14

I. पृष्ठभूमि

सन् १९९० मा अनुसमर्थन गरिएको संयुक्त राष्ट्रसंघ बालअधिकार सम्मेलन पश्चात् नेपालमा बालबालिकाको हकहित प्रबर्द्धन गर्नेका निम्ति विभिन्न कानून, नीति, नियम तर्जुमा गर्नेको साथै बाल सुरक्षा केन्द्रित कार्यक्रमहरू अवलम्बन गरिदै आएको छ। सन् १९९० को दसकलाई नेपालमा बाल अधिकारको क्षेत्रमा स्वर्णिम कालको रूपमा व्याख्या गर्ने गरिन्छ (नर्वेली राजदूतावास, २०१५)। बाल अधिकारको क्षेत्रमा भएका उल्लेखनीय नीतिगत विकास मध्ये विशेषतः बालबालिका सम्बन्धि राष्ट्रिय कार्ययोजना (२०५९), बालबालिका सम्बन्धि कानून (२०४९ र संसोधित कानून २०७२), बालबालिका सम्बन्धी उपनियम (२०५२), बालश्रम निषेध तथा नियमन सम्बन्धि कानून (२०५२), र अन्य बाल श्रम र बालबालिका तस्करी सम्बन्धि कार्ययोजनाहरूलाई विषयगत बिज्ञ तथा शोधकर्ताहरूले प्रमुख रूपमा उद्धृत गर्ने गरेको पाइन्छ। साथै विद्यमलयहरूलाई शान्ति क्षेत्रको अवधारणा को अक्षिलबन, बाल मैत्री स्थानीय सुशासन सम्बन्धि अवधारणाको प्रबर्द्धन, बाल हिंसा विरुद्ध दक्षिण एशियाली पहल सम्बन्धी कार्यक्रमहरू बाल संरक्षणको क्षेत्रमा कोशेढुंगा साबित भएका छन्। यसका अलावा, राष्ट्रिय बाल अधिकार परिषदको पन्च वर्षे रणनीतिक कार्यदिशा २०७५ ले नेपाल सरकारको नीतिगत प्रतिबद्धतामा बलियो टेवा पुर्‍याएको छ।

इस्लामिक रिलिफ नेपालले आफ्ना सामाजिक विकासका कार्यक्रमहरू नेपालमा सन् २०१५ देखि संचालन गर्दै आएको छ। यस संस्थाले मूलतः नेपाली समुदायहरूको उत्थानशिलतालाई प्रथमिकिकरण गर्दै विपद जोखिम न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरू र सिमान्तकृत परिवारहरूलाई खाधान्न र जीविकोपार्जनको पहुँच बढाउनको निम्ति नेपालका विभिन्न जिल्लाहरूमा परियोजनाहरू संचालन गर्दै आईरहेको छ। यसका साथै, इस्लामिक नेपालले जोखिममा रहेका समाजका सदस्यहरूको संरक्षण, गुणस्तरीय शिक्षाको प्रवर्द्धन तथा शुद्ध खानेपानी तथा सरसफाईको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने परियोजनाहरू निर्माण गर्दैछ। हाल, यस संस्थाले रौतहट जिल्लामा बालबालिकाहरूको संरक्षण केन्द्रित परियोजना संचालन गरिरहेको छ। यस परियोजनाको प्रमुख उद्देश्य बाल तस्करीको जोखिममा रहेका बालबालिकाहरूको सुरक्षा गर्नु हो। रौतहट जिल्ला नेपालको अल्पविकसित जिल्लाहरू मध्ये एक हो जहाँ करिब चालिस प्रतिशत परिवारहरू गरिबीको रेखा मुनि छन्। यस परियोजना निवारणमुखी क्रियाकलापहरूमा (शिक्षा र बाल संरक्षण) केन्द्रित रहेको छ। यस परियोजनाको मुख अभिप्राय गुजरा नगरपालिकाको बाल संरक्षण कार्ययोजना तथा नीति तर्जुमामा स्थानीय सरकारसँग सहकार्य गर्दै यहाँका बालबालिकाहरूलाई सुरक्षित बातावरण निर्माणमा सहयोग गर्नु हो। उक्त कार्यक्रमले यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने बालबालिकाहरूलाई सुरक्षित गर्न प्रवर्द्धन गर्नुको साथै, जोखिमपूर्ण पारम्परिक कार्यहरूलाई निरुत्साहन गर्दै उत्थानशिल समाजको निर्माणमा सहयोग गर्नु हो।

यस परियोजनालाई रौतहट जिल्लामा कार्यन्वयन गर्नका निम्ति इस्लामिक रिलिफ नेपालले ग्रामिण विकास केन्द्र नेपाल (आर.डी.सी. नेपाल) लाई सामोदार संस्थाको भूमिकामा आफ्ना सामाजिक विकाश केन्द्रित कार्यक्रमहरू संचालन गर्दै आईरहेको छ। आर.डी.सी. नेपाल सन् २००२ मा गैर-सरकारी, गैर-राजनैतिक र गैरनाफामुखी संस्थाको रूपमा स्थापना भएको सामाजिक संस्था हो। आफ्नो स्थापनाकालदेखि नै यस संस्था मानविय सहायता, सामाजिक विकास, प्राकृतिक श्रोतको प्रवर्द्धन र, तराई र पहाडी क्षेत्रको पर्यावरण

बाल संरक्षण कार्य योजना: गुजरा नगरपालिका, रौतहट

रुनालत प्रसाद चौधरी
प्रमुख
गुजरा नगरपालिका

सम्बर्धनमा विभिन्न विकास परियोजना मार्फत बालबालिकाहरुको सम्बुद्धि लगायत दलित, भूमिहिन, महिला, युवा, वृद्ध, भिन्न क्षमता भएका, एच.आई. भि. एड्स लगायत पछाडी पारिएका समूह हरुको हकहित का लागि काम गर्दै आइरहेको छ।

रौतहट जिल्ला नेपाल को दक्षिणी तराई भूभाग स्थित प्रदेश दुई मा पर्दछ। बिक्रम संवत् २०६८ सालको जनगणना अनुसार यस जिल्लामा छ लाख छयासि हजार सात सय तेइस मानिस हरुको बसोबास रहेकोछ। यहाँको औशत उमेर २० वर्ष रहेकोछ भने लगभग आधा जनसंख्या को उमेर विस वर्ष भन्दा कम रहेको सरकारी तथ्यांक ले देखाउछ। यसरी, यस जिल्लामा गरिब जनसंख्या दर करिब ३४% जुन देशव्यापी औशत ३५% भन्दा धेरै माथि हो। जिल्लामा बसोबास गर्ने प्रतिव्यक्ति औषत वार्षिक आम्दानी अमेरिकी डलर ७३७ रहेकोछ जुन राष्ट्रिय औशत अमेरिकी डलर १,१६० भन्दा करिब एक तिहाईले कम हो।

अध्ययनको उद्देश्य

यस अध्ययनको उद्देश्य "नगरपालिका व्यापी बाल संरक्षण कार्ययोजना बनाउनु हो। यस कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने क्रममा यस नगरपालिकामा ब्यास रहेको बाल संरक्षण क्षेत्रमा देखिएका चुनौती, गलत रिति-रिवाज, विभिन्न बाधा अड्चन, शुद्धी पने अवसरको पहिचान गर्दै यस अध्ययनले नीतिगत विकल्पहरुमा नगरपालिका लाई टेवा पुर्‍याउनु हो। साथै यस अध्ययनको क्रममा विकास गरिने बालसंरक्षण कार्ययोजनालाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय नीति, नियम र अन्य प्राबधानसंग मेल खाने गरि विकास गर्ने जमर्को छ।

गुजरा नगरपालिका: परिचय

यस नगरपालिकामा कुल ४९,६५१ मानिसहरु (महिला २३,९९७ र पुरुष २५,६५९) १५०.३३ वर्ग किलोमिटर मा बसोबास गर्दछन्। यहाँको औशत घरधुरी आकार ५.६९ हो जुन नेपालको औशत घरधुरी आकार ४.८९ भन्दा करिब १.१ गुणा बढी हो (केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, २०७३)। यस नगरपालिकाको औशत सम्भावित आयु ६९ वर्ष हो। यस्तै गरि औशत वार्षिक प्रतिव्यक्ति आय अमेरिकी डलर ७३७ हो (राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७३)। नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीका अनुसार यहाँ करिब १० प्रतिशत श्रम गर्ने उमेरको जनसंख्या बेरोजगार छन्। साथै, यहाँको मानव विकास सुचांक ०.३७ रहेकोछ जुन जिल्ला दर ०.३८६ भन्दा कम हो (यू.एन.डी.पी, २०७३)।

बाल संरक्षण कार्य योजना: गुजरा नगरपालिका, रौतहट

सन्तोष प्रसाद कोसी
प्रमुख
गुजरा नगरपालिका

विक्रम संवत् २०७२ मा जारी गरिएको नया संविधानले परिकल्पना गरेको संघिय राज्य प्रणाली अनुसार भएको राज्य पुनर्संरचना अनुसार २०७४ सालमा रौतहट जिल्लामा निर्माण भएका १८ स्थानीय सरकार मध्ये गुजरा नगरपालिका पनि एक हो (नेपाल राजपत्र, २०७४)। नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ४९,६५१ रहेको छ जसमध्ये वडा ५ मा सबैभन्दा धेरैको बसोबास छ भने वडा ६ मा सबै भन्दा कम संख्यामा बसोबास छ। यैसँगै, यस नगरपालिकामा करिब २१,९८७ जनसंख्याको उमेर १८ वर्ष भन्दा कम छ जुन कुल जनसंख्याको करिब १५% हो। १८ वर्ष भन्दा कम उमेर समूह भित्र ०-५ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या ६,८९८ (बालिका: ३,२८९; बालक: ३,६०९), ६-१४ वर्ष उमेर समूह १०,३८० (बालिका: ४,९६०; बालक: ५,४२०) र १५-१८ उमेर समूहको कुल जनसंख्या ४,७०९ (बालिका: २,३२०; बालक: २,३८९) रहेको अधिकारिक तथ्यांकले जनाउँछ।

यस नगरपालिकामा विभिन्न जात-जातिहरूको बसोबास छ जसमध्ये करिब ३८.२५% थारु, ३३.१६% तराई दलित र १३.७% मलाहा समुदाय रहेका छन्। यसैगरी, कुल जनसंख्याको करिब ६१.३४% ले हिन्दु धर्ममा आस्था राख्छन् भने ३३.२०% इस्लाम धर्मका अनुयायी रहेको नगरपालिका प्रोफाइल २०७५ ले इंगित गर्दछ। भाषिक रूपमा, ४४% व्यक्तिहरू भोजपुरी भाषाको प्रयोग गर्छन् भने करिब एक तिहाई जनसंख्या थारु भाषा आफ्नो मातृ-भाषाको रूपमा प्रयोग गर्छन्। यस नगरपालिकामा, १,०४७ व्यक्तिहरू कुनै न कुनै किसिमले अपांग भएर दर्ता गरिएकोछ। शैक्षिक अवस्थाको हिसाबले, ३७% मानिसहरू लेखपढ गर्न सक्दैनन् भने १० प्रतिशत मात्र साधारण लेखपढ गर्न सक्ने अवस्था छ। साथै, ७.९१% प्रतिशत बयस्कले औपचारिक शिक्षा हासिल गरेको पाइन्छ। यहाँ २८ वटा सामुदायिक विद्यालय र १९ निजी विद्यालय संचालनमा छन् जहाँ १२,६७९ बालबालिकाहरू (बालिका: ६,४६९; बालक: ६,२२९) अध्ययनरत छन् (नगरपालिका प्रोफाइल, २०७५)।

2. अध्ययन विधि

यस अध्ययनको लागि आवश्यक परामर्शदाताहरूको टोलीले गुजरा नगरपालिकाको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाको सुक्ष्म अध्ययन गर्नको साथै कानुनी र नीतिगत अवस्थाको अध्ययन गर्न विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग छलफल कार्यक्रम संचालन गरेको थियो। अध्ययनको क्रममा पछाडी पारिएका र सीमान्तकृत समुदायको अवस्था पहिचान गर्न उक्त समूहलाई बढी ग्राह्यता दिएर समुदायको पर्स चित्रको निर्माण गर्ने जमर्को गरिएको थियो। यस प्रक्रियामा, पछाडी पारिएका र सीमान्तकृत समुदायको संलग्नतालाई विशेष ध्यान दिदै, अध्ययन टोलीले उद्देश्यपूर्ण नमुना अध्ययन अन्तर्गत ८ वटा सामुहिक छलफल बालबालिका र सीमान्तकृत समुदायका सदस्यहरूमा चलाएको थियो।

2.1 अध्ययन क्षेत्र

यो अध्ययन गुजरा नगरपालिकाको सम्पूर्ण ९ वडामा गरिएको थियो।

यस अध्ययनले इस्लामिक रिलिफ र ग्रामिण विकास केन्द्रले निर्देशित गरेका मापकहरूलाई आत्मसाथ गर्दै Terms of Reference लाई आधार मानेर क्रियाकलापहरू संचालन गरेको थियो।

बाल संरक्षण कार्य योजना: गुजरा नगरपालिका, रौतहट

गुजरा नगरपालिका
समाजिक विकास
मधेश प्रदेश, नेपाल
सन्तलाल प्रसाद चौधरी
प्रमुख
गुजरा नगरपालिका

2.2 तथ्यांक संकलनको क्रममा अपनाईएका विधिहरू

यस परियोजना संग केहि प्राथमिक मात्रात्मक तथ्यांकहरूका साथै परियोजना सम्बन्धित कागजातहरूको प्रहृच रहेकाले उक्त सूचनाहरूको अध्यन परामर्शदाता को टोलीले गरेको थियो। उपलब्ध माध्यमिक तथ्यांक र सिद्धान्तहरूको अध्यन पश्चात अन्य विविध सान्दर्भिक कागजात हरूको समिक्षा गरेको थियो। समिक्षा गरिएका सन्धर्म सामग्रीहरूको विवरणहरू निम्न प्रकारका छन्:

- राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय बाल संरक्षण नीतिगत अवधारणा पत्रहरू
- नगरपालिकाको नीति तथा कार्यक्रमहरू
- नगरपालिका बस्तुस्थिति विवरण २०७५
- इस्लामिक रिलिफ र ग्रामिण विकास केन्द्रको संस्थागत बालसंरक्षण नीतिहरू
- परियोजनाको लगफ्रेम (log-frame)
- परियोजनाको आधारसिमा प्रतिवेदन (baseline report)
- परियोजनाको प्रगति प्रतिवेदन
- मुल्यांकन प्रतिवेदन
- कार्यक्षेत्र भ्रमण प्रतिवेदन
- मिटिंगको माईनेटहरू

2.3 अध्ययनका प्रमुख चरणहरू

गुजरा नगरपालिकामा नया स्थानीय नीति तथा कार्यक्रमहरू नयाँ संविधान अनुसार तर्जुमा गर्नका लागि केहि प्राविधिक चुनौतीहरू देखिएका छन्। नगरपालिकाले बिगत ४ वर्षमा दर्जनों नयाँ स्थानीय कानुन तथा नीति नियमहरू निर्माण गर्ने महत्वपूर्ण कार्यमा अग्रसर रहेकाले बाल संरक्षण कार्ययोजना जस्तो संवेदनशील बिषयहरू ओझेलमा परेका छन्। त्यसैले, यस परियोजनाको प्रमुख लक्ष्य बाल संरक्षण कार्ययोजनाको महत्वबारे स्थानीय समुदायलाई सचेत गराउनु, स्थानीय सरोकारवालाहरूसँग त्यहाँको आवश्यकता र सन्दर्भको पहिचान गरि, स्थानीय सरकारसंगको सहकार्यमा नया बाल संरक्षण कार्ययोजना तर्जुमा गर्नु हो।

❖ योजना समूहको निर्माण

यस कार्यक्रमको प्रथम चरणमा कार्ययोजना निर्माण गर्नका निम्ति योजना समूह बनाउनु थियो। यसका लागि स्थानीय सरकारका पदाधिकारीहरू (मेयर, उप-मेयर, वडा अध्यक्ष र वडा सदस्यहरू), बालबालिकाहरूको हकहितका लागि काम गर्ने विभिन्न संघसंस्था का प्रतिनिधिहरू, बालक्लब, समुदायका मानिसहरू लगायत अन्य सरोकारवालाहरूसँग सामुहिक छलफलको कार्यक्रम २०७८/११/२७ गते आयोजना गरिएको थियो। उक्त प्रारम्भिक छलफल कार्यक्रममा, समुदायमा बालसंरक्षण

बाल संरक्षण कार्य योजना: गुजरा नगरपालिका, रौतहट

तन्मलाल प्रसाद चौधरी
प्रमुख
गुजरा नगरपालिका

कार्ययोजना र बालसंरक्षण नीतिको आवश्यकता, सरोकारवालाहरूको काम र कर्तव्यहरूको विषयमा आर.डी.सी तेपाल तथा परामर्शदाताहरूको टोलीले प्रस्तुतीकरण दिएको थियो। यस कार्यक्रमको प्रमुख लक्ष्य सरोकारवालाहरू बाट बालसंरक्षणको विषयमा प्रतिबद्धताको निर्माण गर्नु थियो। कार्यक्रमको अन्तिम चरणमा उपस्थित विभिन्न सरोकारवालाहरू (आमा समूह, बालबालिका, युवा, बालकलव सदस्य तथा जोखिममा रहेका परिवारका सदस्यहरूसँग अन्तर्दार्ता लिएर समुदायको आवश्यकता पहिचान गर्ने कार्य गरिएको थियो।

❖ समुदायलाई दीर्घकालीन दृष्टिको बर्णन
नगरपालिका स्तरीय तथा वडा स्तरीय योजना समूहको निर्माण पश्चात, दोस्रो चरणमा समुदायमा रहेका विभिन्न समूहसँग विभिन्न चुनौती तथा अवसरको विषयमा छलफल कार्यक्रमको योजना गर्दै समुदायको दीर्घकालीन दृष्टिको निर्माण गर्ने कार्य गरिएको थियो।

❖ बालसंरक्षण संयन्त्रको बारेमा देखेका सपनाहरू: बालबालिकाहरूको सम्बृद्धिका निम्ति विभिन्न आकांक्षाहरूको उजागर गर्न साथै बालबालिकाहरूलाई कसरी सुरक्षित राख्न सकिन्छ भनेर विभिन्न बालसंरक्षणका संयन्त्रहरूको बारेमा छलफल गरि नगरपालिकाले निर्माण गर्ने नीति तथा कार्ययोजना लाई टेवा पुग्न सक्ने बुदाहरूको टिपोट गरिएको थियो।

❖ सफल बालसंरक्षणको संयन्त्र कस्तो हुन सक्ला: बालसंरक्षण संयन्त्रका अन्तिम लक्ष्य के कस्तो हुन्छन् र यसले दिर्घकालिन रूपमा बालसम्बृद्धिमा कसरी दिशानिर्देश गर्छ भन्ने विषयमा छलफल गरिएको थियो।

❖ बालसम्बृद्धि कस्तो हुन पर्छ: कार्ययोजनाको तर्जुमा गर्दा कुन कुन क्षेत्रमा ध्यान दिनपर्छ जसले बालसम्बृद्धिलाई प्रत्यक्ष रूपमा टेवा पुर्‍याउन सक्छ भन्ने विषयमा स्थानीय सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरिएको थियो।

❖ छलफलबाट निर्देशित मार्गलाई अभिलंबन गर्दा भविष्यको मार्गचित्र: बालसंरक्षणका कार्ययोजना तथा नीति निर्माण नभएको अवस्थामा समुदायको परिदृश्यहरूका बारेमा छलफल, बालसंरक्षणका कार्ययोजना तथा नीतिलाई अभिलंबन गर्दाको परिदृश्य लगायत नीति तथा कार्ययोजनालाई कसरी व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्ने भन्ने विषयमा छलफल गरिएको थियो।

उपरोक्त विषयमा भएका छलफलका आधारमा निर्माण भएका विभिन्न बुदाहरूको संसोधन गरिएको थियो। उक्त कार्यका लागि विभिन्न मापकहरूको प्रयोग गरिएको थियो : क) सन्धिसता, ख) सकारात्मकता, ग) स्वीकार्यता, घ) समूहहरू बीचमा देखिएको एकताका कारणहरू

फोकस समूह छलफल : यस अध्ययनका क्रममा कुल ८ वटा फोकस समूह छलफल कार्यक्रम समुदायमा रहेका सरोकारवालाहरूसँगै लगायत बालबालिकाहरूसँग आयोजन गरिएको थियो। उक्त छलफलमा रौतहट जिल्लामा रहेका बालबालिकाहरूको बाल संरक्षणको अवस्था, स्थानीय सरकारको प्रयास साथै प्रचलनमा रहेका बालसंरक्षण संयन्त्रहरूको विषयमा केन्द्रित थियो। उक्त सामुहिक छलफलमा मानक प्रश्नावलीहरूलाई सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा प्रयोग गरिएको थियो। सहभागीहरूलाई छलफलको उद्देश्य, स्थान, र समयको बारेमा पूर्ववत जानकारी प्राप्त थियो। छलफलका लागि चाहिने बातावरण, लैंगिक सन्तुलन, तथा अन्य आवश्यक प्राविधिक क्षेत्रमा ध्यान दिईएको थियो। साथै, यी छलफल पूर्व प्रश्नावलीहरूको जाच तथा सुक्ष्म अध्ययन सम्पन्न गरिएको थियो। छलफलमा उजागर भएका विषयहरूको उत्तरपुस्तिकामा टिपोट गर्नका साथै

बाल संरक्षण कार्य योजना: गुजरा नगरपालिका, रौतहट

सन्तालाल पन्तौली
प्रमुख
गुजरा नगरपालिका,
सुदूर पश्चिम प्रदेश

प्रमुख सरोकारवालासंगको छलफल रेकर्डरमा कैद गरि (सहमतिमा) उक्त सामग्रीको ट्रान्सक्राइब गरिएको थियो। छलफलबाट आएका बिषयहरूको विश्लेषण विभिन्न बिषयवस्तु अनुसार बिभाजन गरेर यी प्रतिवेदन तयार पारिएको हो।

प्रमुख सूचनादातासंगको अन्तर्वार्ता: यस अन्तर्वार्ता सहकार्य गर्ने विभिन्न संस्था, जिल्ला तथा स्थानीय तहका संयोजकहरू, स्थानीय जनप्रतिनिधिहरू, साथै परियोजनाका लाभान्वित समुदायहरूसँग गरिएको थियो। समग्रमा १९ वटा अन्तर्वार्ता यस अध्ययनको क्रममा मेयर (१), उप-मेयर (१), सामाजिक संस्थाका प्रतिनिधिहरू (२), सेवा प्रदायक (३) र अन्य सरोकारवाला (२) सँग गरिएको थियो।

जनसंख्यिक पहुँच: प्रमुख सूचनाकर्ताहरूसँगको अन्तरक्रिया लगायत अतिरिक्त अन्य १२७ सरोकारवालाहरूसँग परामर्श गरिएको थियो। परामर्श तथा छलफलको क्रममा सहभागीहरूको बिबरण निम्न प्रकारको छ:

- ❖ बालबालिका २८ (१२ बालिका, १६ बालक)
- ❖ समुदायका सहभागीहरू ८२ (५१ महिला, ३१ पुरुष)
- ❖ स्थानीय निकायका प्रतिनिधिहरू ११ (१ महिला, १० पुरुष)
- ❖ सेवाप्रदायक संस्थाका प्रतिनिधिहरू ३ (महिला १, पुरुष २)
- ❖ स्थानीय अभियन्ताहरू ३ (महिला १, पुरुष २)

तालिम, पूर्व-परिक्षण तथा तथ्यांक संकलन: अध्ययनका लागि समुदायमा काम गर्ने अनुसन्धान टोलीहरूको अभिमुखीकरण तथा बिषयगत जानकारीका निम्ति तालिम कार्यक्रमको आर.डी.सी. नेपालको सल्लाह अनुसारको स्थानमा आयोजना गरिएको थियो। गुणात्मक तथ्यांक संकलन प्रयोजनलाई व्यवस्थित गर्नका निम्ति अनुसन्धान टोलीका सदस्यहरूलाई विभिन्न रोल-प्ले बिधिद्वारा प्रशिक्षण दिईएको थियो। तालिमको कार्यसूची सम्बन्धित संकलन कार्यलाई स्थानीय वडामा परिक्षण गरिएको थियो। साथै, तालिमको कार्यसूची सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई पेस गरिएको थियो। तथ्यांक संकलनका कार्यहरू २०७८ चैत्र १७ गते देखि २३ सम्म भएको थियो। यस कार्यको लागि स्थानीय तहबाट सहयोगी कर्मचारीहरू छनोट गरिएको थियो। छनोट गर्नुको मुख्य कारण ति कर्मचारीहरूको स्थानीय समुदायबारेको जानकारी, भाषा र समस्या बारे सचेतता आदि हुन्। साथै, महिला उत्तरदाताहरूसँग महिला कर्मचारीहरूले अन्तरक्रिया तथा अन्तर्वार्ता लिने काम भएको थियो।

तथ्यांक संकलन: यस कार्यमा संलग्न परामर्शदाताहरूले आर.डी.सी. नेपाल तथा इस्लामिक रिलिफ नेपालसँगको छलफल पश्चात तयार गरिएको कार्य योजना, समुदायमा गरिने छलफल कार्यक्रमहरू, लगायत तथ्यांक संकलन गर्नका लागि आवश्यक पर्ने सरोकारवालाहरूको बिषयमा छलफल गरि पूर्व तयार गरिएको थियो।

कार्यसम्पादन तथा गुणस्तर व्यवस्थापन: यस प्रयोजनका निम्ति आवश्यक पर्ने सूचना तथा तथ्यांकहरूको संकलन यस कार्यमा संलग्न परामर्शदाताहरूले नै समुदायमा छलफल कार्यक्रम चलाएर टिपोट गर्ने र संकलन गर्ने कार्य भएको थियो। अभिमुखीकरण तालिम यस प्रयोजनका निम्ति संलग्न टोलीलाई आर.डी.सी. नेपालको संलग्नतामा संस्थाको आवश्यकता तथा लक्ष्यलाई केन्द्रबिन्दुमा राखेर संचालन गरिएको थियो। यसका साथै, साप्ताहिक रुपमा परामर्शदाताहरू र आर.डी.सी. नेपालका प्रतिनिधिहरू बीच विभिन्न छलफल तथा सहकार्यका कामहरू भएको थियो।

तथ्यांक व्यवस्थापन तथा विश्लेषण: गुणात्मक तथ्यांकहरू सहभागी-केन्द्रित मुल्यांकन विधि प्रयोग गरि संकलन गरिएको थियो। अध्ययनटोलीको साथमा टिपोट गर्ने अलग व्यक्तिले छलफलमा आएका बिषयहरूलाई ढाँचाबद्ध रुपमा टिपोट गरिएको थियो। उक्त सहयोगी व्यक्तिहरूले अभिमुखी तालिममा प्राप्त सिप अनुसार आवश्यक उद्घरण, फोटो, विशेष जानकारीहरूको टिपोट गर्ने काम गरेको थियो। संकलित सूचना तथा तथ्यांकहरूलाई वैज्ञानिक विधि अनुसार बिषयवस्तु अनुरूप विश्लेषण गरिएको थियो।

बाल संरक्षण कार्य योजना: गुजरा नगरपालिका, चैत्र १७

गुजरा नगरपालिका
सिबराजबानीपुर, चैत्र १७
समेता प्रवेग, नेपाल

संरक्षण कार्य योजना
प्रमुख
गुजरा नगरपालिका

अध्ययन सम्बन्धि नीति अध्ययन टोलीले समाजशास्त्रका प्रमुख सिद्धान्त खोज तथा अनुशन्धान सम्बन्धि गुणस्तरलाई पूर्ण रूपमा आत्मसाध गर्दै गोपनीयता, र सूचनाको प्रवाहका अभ्यासहरूलाई अभिलेखन गरेको थियो। छलफल तथा अन्तर्वाता गरिनु अघि सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई अध्ययनको उद्देश्य र वहाहरूको भूमिकाको बारेमा पूर्व जानकारी प्रदान गरिएको थियो।

3. बाल संरक्षण कार्ययोजना

यस अंशमा बाल संरक्षण कार्य योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा संकलन गरि विम्लेषण गरिएका प्रमुख विषय हरुको आधारमा गुजरा नगरपालिकाका निम्ती तयार गरिएका शिफारिशहरू प्रस्तुत गरिएको छ। यो कार्ययोजना समुदायमा विभिन्न सरोकारवालाहरूसंग गरिएको छलफलका आधारमा तयार गरिएको हो।

कार्यक्रम	सूचक	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१	२०८२
1. गुजरा नगरपालिकाको आन्तरिक क्षमताको अभिवृद्धि जिम्मेवार : उप-मेयर जवाफदेही: मेयर परामर्श : बालबालिका तथा बाल क्लब सुचीत: स्थानीय प्रहरी						
विद्यमान नगरपालिकाको बाल संरक्षण निति तथा कार्यक्रमको समिक्षा गरि बजेट बिनियोजन गर्दै कार्यन्वयन गर्ने	विद्यमान नगरपालिकाको बाल संरक्षण निति तथा कार्यक्रमको समिक्षा गर्ने योजनाका संख्या	३	४	४	४	४
हरेक बालबालिकाहरू लाई विभिन्न दुर्व्यवहार, हिंसा, शोषण तथा लापरबाहीहरू लगायत सामाजिक भेदभाव बाट सुरक्षित राख्न बालसंरक्षणको संयन्त्रको निर्माण गर्ने	बाल सुरक्षाका संयन्त्रहरूको विकास गरी मुलधारमा प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रमहरूको संख्या	१	१	१	१	१
बाल श्रम, बाल विवाह, लगायत अन्य बाल हिंसाहरूको	नगरपालिका ब्यापी जनचेतनाका कार्यक्रमहरू संचालन गरि बाल श्रम,	२	५	५	६	७

बाल संरक्षण कार्य योजना : गुजरा नगरपालिका, रौतहट

सन्तुलित पसाद कोषरी
प्रमुख
गुजरा नगरपालिका

न्यूनीकरण वा उन्मुलन गर्ने	बाल विवाह, लगायत अन्य बाल हिंसाहरुको न्यूनीकरण वा उन्मुलन गर्ने कार्यक्रमहरुको संख्या					
सामाजिक सुरक्षाको बालबालिकाहरुलाई प्रत्याभूति गर्ने (जन्मदर्ता, स्वास्थ्य, पोषण, शिक्षा, खेलकुद तथा शारिरिक बिकास आदि)	नगरपालिका ब्यापी जनचेतनाका कार्यक्रमहरु संचालन गरि सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरुलाई प्रबर्द्धन गर्ने कार्य हरूको संख्या	२	४	६	७	७
बालबालिका केन्द्रित सूचना व्यवस्थापनको बिकास गर्ने	तथ्यांक व्यवस्थापन उचित तवरबाट गरि बाल सम्बुद्धिलाई प्रबर्द्धन गर्ने प्रणालीको बिकास	०	१	१	१	१
बालबालिकाहरुमा हुन सक्ने विभिन्न दुर्व्यवहार, हिंसा, शोषण तथा लापरबाहीहरु लगायत सामाजिक भेदभाव बाट सुरक्षित राष्ट्र विभिन्न जनचेतनाका कार्यक्रमहरुको संचालन	नगरपालिका ब्यापी विभिन्न बाल दुर्व्यवहार, हिंसा, शोषण तथा लापरबाहीहरु लगायत सामाजिक भेदभावबाट सुरक्षित राष्ट्र विभिन्न जनचेतनाका कार्यक्रमहरुको संचालन	२	४	५	६	६
बाल संजाल तथा अन्य संजाल हरूको पहिचान गर्दै तिनीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	बाल संजाल तथा अन्य संजालहरु को सहभागितामा पालिका स्तरीय गोलमेच सम्मेलनको योजना गरि नीति नियम तर्जुमा गर्ने	०	१	१	१	१
प्राथमिक बाल बिकासका कार्यक्रमहरुको विस्तार तथा सुध्दिड गर्दै बालबालिकाहरुको शिक्षाको पहुच सुनिश्चित गर्ने	नगरपालिका ब्यापी जनचेतनाका कार्यक्रमहरुको योजना गर्दै सीमान्तकृत बालबालिकाहरुको शिक्षामा पहुच बढाउने	०	१	१	१	१

बाल संरक्षण कार्य योजना: गुजरा नगरपालिका, रौतहट

सबतलाल प्रसाद चौधरी
प्रमुख
गुजरा नगरपालिका

	बालमैत्री स्थानीय सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने (बालहित, बाल बिकास, बाल सहभागिता, बाल संरक्षण आदि)	बालमैत्री स्थानीय सुशासन नीति तथा कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्ने	१	१	१	१	१
	बालबालिकाहरुसंग बृहद छलफल तथा परामर्शका कार्यक्रमहरुको आयोजना गर्दै वार्षिक बजेट तथा योजनामा सहभागी गराउने	बालबालिकाहरुसंग त्रैमासिक रुपमा बृहद छलफल तथा परामर्शका कार्यक्रमहरुको आयोजना गर्ने (वार्षिक बजेट तथा योजनामा)	१	४	४	४	४
1.1	नगरपालिकामा रहेको बाल संरक्षण सम्बन्धि नीति तथा संयन्त्रहरुको पहुच विस्तार गर्ने	बाल संरक्षण सम्बन्धि पाठ्यक्रम विकास विषयमा आयोजना गरिने कार्यशालाहरु संख्या	९	२८	१९	१५	१५
1.2	बाल संरक्षण सम्बन्धि नीतिहरुको संक्षिप्त कागजातहरुमा नगरपालिकाका कर्मचारी, सेवाप्रदायक लगायत प्रमुख सरोकारवालाहरुले हस्ताक्षर गर्नु पर्ने प्रवदान अनिवार्य गर्ने	बाल संरक्षण सम्बन्धि नीतिहरुको संक्षिप्त कागजातमा नगरपालिकाका कर्मचारी, प्रतिनिधि र सेवाप्रदायकहरुको हस्ताक्षरको अनुपात	२०%	४०%	७५%	९०%	१००%
1.3	बालबालिका सम्बन्धि गरिने कुनै पनि कार्यमा संलग्न व्यक्ति वा संस्थाहरुले नगरपालिकासंग सम्झौतामा (बाल संरक्षण सम्बन्धि दफा/खण्ड) हस्ताक्षर गर्ने	कानुनी सम्झौताहरुमा बालसंरक्षण सम्बन्धि दफा/खण्डहरु को संख्या	१	१	१	१	१
1.4	बाल संरक्षणका प्रावधानहरुलाई	नगरपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरुमा बाल	१	१	१	१	१

बाल संरक्षण कार्य योजना: गुजरा नगरपालिका, रौतहट

सन्तोष लाल पौडेल
प्रमुख
गुजरा नगरपालिका
समसामयिकता र रौतहट
समेका प्रमुख, रौतहट

	जवाफदेहिता, मानव संशोधन, तथा अन्य प्रणालीहरूमा अन्तरनिहित गर्ने (कर्मचारी छनोट, छानबिन, आदि)	संरक्षणका प्राबधानहरूको संख्या					
1.5	बालबालिकाहरूसँग प्रत्यक्ष काम गर्ने नगरपालिकाका कर्मचारी तथा करारमा रहेका कर्मचारीहरूले अनिवार्य रूपमा पृष्ठभूमि जाच प्रक्रियाबाट जान पर्ने	नगरपालिकाका कर्मचारी तथा करारमा रहेका कर्मचारीहरूले अनिवार्य रूपमा पृष्ठभूमि जाच प्रक्रियाको प्रतिशत	१०%	२०%	५०%	७०%	१००%
1.6	बाल संरक्षणका प्रणाली तथा अन्य प्रक्रियाहरू बारे नगरपालिका व्यापी बृहद संकल्प प्रस्ताव पारित गर्ने	बाल संरक्षण कार्यदल गठन गर्ने बाल संरक्षण सम्बन्धि नीति सम्बन्धि कार्यदल पारित गर्ने					भयो

2. बाल संरक्षण सम्बन्धि नीति तथा कार्यक्रमहरू संचालन तथा समुदाय स्तरमा कार्यन्वयन गर्ने

जिम्मेवार : उप-मेयर

जवाफदेही: मेयर

परामर्श : बालबालिका तथा बाल क्लब

सूचीत: स्थानीय प्रहरी

	कार्यक्रम	सूचक	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१	२०८२
2.1	नगरपालिकाको उच्च ओहोदाका व्यक्तित्वहरूबाट बालसंरक्षण सम्बन्धि नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई विधिवत रूपमा कार्यन्वयन गर्ने	गुजरा नगरपालिका बाट आरम्भ गरिएका सामाजिक-आर्थिक परियोजनाहरूको प्रतिशत	१०%	३०%	५०%	५०%	५०%
2.2	बाल संरक्षणलाई क्रस कटिंग विषयबस्तुको	नगरपालिकामा हुने तालिम तथा अन्य	१	१	१	१	१

बाल संरक्षण कार्य योजना : गुजरा नगरपालिका, रौतहट

समाप्त
पुनः
गुजरा नगरपालिका

	रूपमा नगरपालिकामा हुने तालिम तथा अन्य कार्यक्रमहरूमा समावेश गराउने	कार्यक्रमहरूमा बाल संरक्षणलाई क्रस कटिग विषयवस्तुको रूपमा समावेश गराएको संख्या					
2.3	समुदाय केन्द्रित बालसंरक्षण नीति तथा कार्यक्रम आयोजनाका क्रममा प्राविधिक तथा रणनीतिक सहयोग प्रदान गर्ने	समुदाय केन्द्रित बालसंरक्षण नीति तथा कार्यक्रम आयोजनाका क्रममा प्राविधिक तथा रणनीतिक सहयोग प्रदान गरिएको संख्या	३	२९	१८	१५	१५
3. अनुगमन तथा मूल्यांकन बृद्धि गर्ने जिम्मेवार : उप-मेयर जवाफदेही: मेयर परामर्श : बालबालिका तथा बाल क्लब सूचीत: स्थानीय प्रहरी							
	कार्यक्रम	सूचक	२०७८	२०७९	२०८०	२०८१	२०८२
	अनुगमन तथा मूल्यांकनका कार्यहरूको क्रममा स्थानीय समुदायिक संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्दै मुद्धिद गर्ने	समुदायमा बालसंरक्षण सम्बन्धि अवस्थाको मूल्यांकन गर्ने अनुगमनका कार्यहरू अघि बढाउने प्दल	१	४	४	४	४
3.1	बाल संरक्षणलाई कार्यक्रमहरूमा समावेश गर्नको लागि अपेक्षित परिणाम, नतिजा र निर्देशिकाहरूको निर्माण गर्ने	बालसंरक्षण सम्बन्धि संयन्त्र तथा मूल्यांकनका सूचकका आधारहरू निर्माण गर्ने संख्या		१		१	
3.2	बाल संरक्षण कार्य योजना, बाल संरक्षण नीति सहित, सिकेका अनुभव र प्रगति र आगामी कार्यदिशाको	बाल संरक्षण कार्य योजना सहित तयार गरिएको बाल संरक्षण नीतिहरूको समीक्षा, पूरा भएको अवस्था			भयो		भयो

बाल संरक्षण कार्य योजना: गुजरा नगरपालिका, रौतहट

सन्तोशलाल प्रसाद चौधुरी
प्रमुख
गुजरा नगरपालिका

	पहिचान गर्नको लागि समीक्षा गर्ने						
3.3	नगरपालिका सित्त एकीकृत बाल संरक्षण अनुगमन र प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने	बालविवाह, बालश्रम, शारीरिक सजाय र अन्य बाल संरक्षण सम्बन्धी समस्याको उच्च जोखिममा रहेका बालबालिकाहरुको समुदायमा उपमेयर द्वारा गरिने अनुगमन भ्रमणहरुको संख्या	२	२	२	२	२

4. निष्कर्ष:

आर.डी.सी. नेपाल / इस्लामिक रिलिफ र गुजरा नगरपालिकाको संयुक्त प्रयासबाट निर्माण गरिएको कार्ययोजना स्थानीय सरकार इकाईमा बाल संरक्षण प्रणालीको सुदृढीकरणमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण भूमिका खेल्नेछ। यसबाहेक, अध्ययनको क्रममा पहिचान गरिएका प्रमुख बाल संरक्षण सम्बन्धी मुद्दाहरु, विशेष गरी शिक्षा क्षेत्रमा देखिएका स्पष्ट अन्तर र त्यसपछि बालविवाह, बाल श्रम र दाइजो प्रथाहरु बाल सम्बुद्धिको लक्ष्य प्राप्त गर्ने बाटोका प्रमुख बाधाहरु हुन्। त्यस्तै गरी, यस कार्ययोजनाका स्पष्ट रूपमा परिभाषित गतिविधिहरु र जिम्मेवारीहरु व्याख्या गरिएकाले समुदायका बालबालिकाहरु, उनीहरुका परिवारहरु र स्थानीय सरोकारवालाहरुलाई सुरक्षित र संरक्षित अनुभव गराउनको लागि एकदमै महत्वपूर्ण हुनेछ। यसबाहेक, २०८२ सम्ममा बालमैत्री स्थानीय सरकारको आकांक्षाहरु प्राप्त गर्न नगरपालिकाले लिएको उद्देश्यलाई पुरा गर्ने यो कार्ययोजना कोषेढुंगा साबित हुन सक्नेछ।

[Signature]
 नगरपालिका प्रमुख
 गुजरा नगरपालिका